

Ege ve Güney Marmara Bölgelerinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler

Ali Osman SARI¹

Bilgin OĞUZ¹

Aynur BİLGİÇ¹

Nedret TORT²

Aykut GÜVENSEN²

Serdar Gökhan ŞENOL²

¹Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü P.K.9 35661 Menemen-İzmir/TURKEY

²Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü Botanik Anabilim Dalı Bornova-İzmir/TURKEY

Geliş tarihi(Received): 08.10.2010

Düzeltilme (Revised): 01.11.2010

Kabul (Accepted): 01.11.2010

ÖZ: Çalışma, Ege ve Güney Marmara Bölgeleri Afyon, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla, Uşak ve Yalova illerinde dört yıl süre ile yürütülmüştür. Çalışma süresince toplam 265 kişiden, halk ilacı olarak kullanılan bitkiler ile ilgili 608 kayıtlı bilgi toplanmıştır. En fazla bilgi 158 kayıt ile İzmir ilinden toplanırken, onu 128 kayıt ile Muğla izlemiştir. Bilgi veren kişilerin %60'nun ilköğretim, %18'nin fakülte mezunu olduğu tespit edilmiştir. Okur yazar olmayanların oranı ise %5 olarak belirlenmiştir. Halk ilacı olarak kullanılan bitkilerin %74,0'i doğadan toplama yolu ile elde edilirken, %33,0'nün toprak üstü aksamından, %12,8'nin çiçeğinden, %10,3'nün de meyvesinden yararlanıldığı belirlenmiştir. Bazı bitkilerin kullanımı ile ilgili tek bir kayıt bulunurken, en fazla kekik, kantaron ve karabaş otundan söz edilmiştir. Kekik için 41, kantaron 21, karabaş otu içinse 19 kayıta kullanımları ile ilgili bilgi verilmiştir. Hemen hemen her türlü rahatsızlığa karşı bir veya birden fazla bitki önerilirken, toplanan örneklerden 65 familyaya ait, 168 tür tespit edilmiştir. Bunun yanında tür düzeyinde belirlenmeyen, ancak cins düzeyinde tespit edilen bitkilere ait bilgilere de yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Halk ilacı, Ege, Marmara, kekik (*Origanum spp.*), kantaron (*Hypericum spp.*), karabaş otu (*Lavandula stoechas L.*).

The Plants Used as Folk Remedies in Aegean and South Marmara Regions

ABSTRACT: This study was conducted at Afyon, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla, Uşak and Yalova provinces of Aegean and South Marmara regions for four years. Total of 608 accessions were collected from 265 people during the study period. Maximum number of 158 accessions was taken from İzmir and Muğla followed it with 128 accessions. The most of the people giving information were elementary school graduated at the rate of 60% and college graduated at the rate of 18% while the rate of illiterate people was 5%. Most plants (74.0%) used in folk remedies were wild crafted. Mainly used plant parts were green herbage, flower and fruit at the rate of 33.0%, 12.8% and 10.3%, respectively. While some plants had single accession, oregano, St. John's wort and French lavender had 41, 21 and 19 accessions, respectively. One or more than one plant was reported for treatment of all illnesses. A number of 168 plant species form 65 families used in folk remedies were identified in this study. Information of plants identified at genus level was also presented here.

Keywords: Folk remedies, Aegean, Marmara, oregano (*Origanum spp.*), St. John's wort (*Hypericum spp.*), French lavender (*Lavandula stoechas L.*).

GİRİŞ

Dünya'da çok eski çağlardan beri bir çok bitkinin tıbbi amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir. Tarihte tıbbi bitkiler ve onların kullanımları ile ilgili en eski bilgiler Çin, Mısır ve Yunan tarihinden gelmekte olup, Anadolu'da da Hitit'ler döneminde bazı drogların üretilip ihraç edildiği bilinmektedir. Günümüzde ise dünyada kullanılan bitki sayısının 20,000 civarında olduğu, bunlardan 4000 drogun yaygın şekilde kullanıldığı, yaklaşık 400 kadarının ise ticaretinin yapıldığı bildirilmektedir (Başer, 1998). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre, dünya nüfusunun %80'i bitkisel ilaçlarla tedavi olmaktadır. Etnobotanik olarak bitkilerin kullanımı dünyada 1900'lü yılların başında hız kazanmıştır. Türkiye'de ise bu konu, bilimsel olarak 1970'li yıllarda ele alınmaya başlamıştır.

Sorumlu Yazar (Corresponding Author)

: Ali Osman SARI

E-mail: aliosmansari@aari.gov.tr

Türkiye'de tıbbi olarak kullanılan bitki sayısının 600 civarında olduğu bilinmektedir (Baytop, 1999; Alpınar ve Saçlı, 1997).

Türkiye'de yaşanan bazı çevresel ve sosyal değişiklikler nedeni ile bazı bitki türleri yanında, bitki türlerinin kullanımı ve özellikle tedavi amacı ile kullanımı ile ilgili bilgiler de yok olmaktadır. Yüzyıllarca yaşanan deneyimlerin birikimi olan bu yerel bilgilerin toplanma, kayıt altına alınma ve saklanma gereği vardır.

Türkiye'de yaşanan, teknolojiye gelişme, şehirleşme, göç, tarım alanlarının amaç dışı kullanımı, bataklıkların kurutulması, iklimsel değişikliklere yol açan barajlar gibi çevresel ve sosyal değişiklikler bazı bitki türlerinin azalmasına, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına neden olabildiği gibi bu bitkilerin halk arasında kullanımı ve özellikle tedavi amacı ile kullanımı ile ilgili bilgiler de yok olmaktadır. Yukarıda söz edilen sosyal ve çevresel etmenlerden en çok etkilenen bölgelerin başında Ege ve Marmara bölgeleri geldiğinden, toplumun ortak değerlerinden olan bu bilgilerin kaybolmadan toplanması, korunması ve kullanılan bitkilerin tam olarak tanımlanması gereği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada söz konusu bölgelerde halk ilacı olarak kullanılan bitkiler ve kullanım şekillerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Ancak hedef bölgeler dışından gelen bilgilere, az sayıda da olsa burada yer verilmiştir.

MATERYAL VE METOT

Çalışmada Ege ve Güney Marmara Bölgelerinde yer alan İzmir, Aydın, Muğla, Denizli, Manisa, Uşak, Kütahya, Afyon, Balıkesir, Bursa, Çanakkale ve Yalova illerinde 2001-2004 yılları arasında yürütülen bu çalışmada, tıbbi amaçlı kullanılmakta olan bitkiler, bu bitkilerin hangi rahatsızlıklara karşı kullanıldıkları ve kullanım şekilleri belirlenmiştir. Bitkilerin genelde tek olarak kullanıldığı, bazılarının da diğer bitkiler veya gıda katkı maddeleri ile karışım halinde kullanıldıkları tespit edilmiştir. Ancak karışımlara burada yer verilmemiştir. Tedavi amaçlı kullanılan bitkiler ve bunların kullanım amaç ve şekilleri ile ilgili bilgiler çalışmanın materyalini oluşturmuştur. Bitkileri belirlemede iki yol izlenmiştir. Birincisi, çalışmanın başlama aşamasında söz konusu illerin Tarım İl Müdürlüklerinden ikiye yayım elemanı herbaryum alma ve proje ile ilgili bilgi toplama konusunda, proje yürütücüleri tarafından eğitilmiş ve bu personelden çalıştıkları illerin her ilçesinden ikiye kişiye aynı şekilde eğitmeleri istenmiştir. Eğitilen yayım uzmanları, kendi illerinde topladıkları bilgileri ve herbaryum örneklerini proje yürütücülerine her yıl yapılan periyodik toplantılarda bizzat veya kargo ile iletilmişlerdir. Bilgi toplamada izlenen ikinci yol ise proje yürütücüleri proje kapsamına giren illere toplama programları gerçekleştirmişler ve bizzat hem bilgi ve hem de bitki herbaryum örnekleri toplamışlardır.

BULGULAR TARTIŞMA

Proje kapsamındaki illerde üç yıl süre ile toplanan veriler aşağıda ayrıntılı olarak verilmektedir. En fazla bilgi 158 kayıtle İzmir ilinden toplanırken, bunu 128 kayıtle Muğla izlemiş, proje kapsamındaki illerden en az veri 4 kayıtle Yalova'dan alınırken bunu 5 kayıtle Çanakkale izlemiştir (Çizelge 1). Ankara, Antalya, Eskişehir, Gaziantep ve Sivas İlleri proje kapsamında olmamasına rağmen, proje kapsamı dışında değişik nedenlerle yapılan ikili görüşmeler esnasında ortaya çıkan bitkilerin tedavide kullanımları ile ilgili hedef bölge dışı veriler de kayıt altına alınmıştır. Böylece çalışmada toplam kayıt sayısı 608'e ulaşmıştır.

Çizelge 1. Bitkilerin tedavide kullanımı ile ilgili verilerin elde edildiği iller ve bu illerden toplanan veri sayısı.
Table 1. The data collected provinces and number of data on the use of plants to heal illnesses.

İl (Province)	Kayıt sayısı (Number of record)
Afyon	14
Ankara	2
Antalya	2
Aydın	55
Balıkesir	44
Bursa	64
Çanakkale	5
Denizli	34
Eskişehir	1
Gaziantep	2
İzmir	158
Manisa	40
Muğla	128
Sivas	1
Uşak	54
Yalova	4
Toplam	608

Bitkilerin tedavide kullanımı ile ilgili veriler, toplam 265 kişiden elde edilmiş olup, her yaş gurubundan bilgi alınmıştır. Ancak bilginin %46 gibi büyük bir bölümü 41-60 yaş arasındaki kişilerden elde edilmiştir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Projede bilgi elde edilen kişilerin yaş gruplarına göre sayısal ve oransal dağılımı.
Table 2. The number and rate of people giving information regarding age intervals.

Yaş gurubu (Age interval)	Kişi sayısı (Number of people)	Oran % (Rate %)
Bilinmeyen (Unknown)	16	6
21-30	19	7
31-40	40	15
41-50	65	25
51-60	55	21
61-70	46	17
71-80	19	7
81-90	5	2
Toplam	265	100

Projede bilgi alınan kişilerin çoğunluğu (%60) ilköğretim mezunu olmakla beraber eğitim durumları arasında da büyük varyasyon gözlenmiştir (Çizelge 3). İlkokul mezunlarını %18 gibi bir oranla yüksekokul mezunları izlemiştir.

Çizelge 3. Projede bilgi elde edilen kişilerin eğitim durumlarına göre sayısal ve oransal dağılımı.
Table 3. The education level of the people providing information for the study.

Eğitim durumu (Education level)	Kişi sayısı (Number of people)	Oran % (Rate %)
Bilinmeyen (Unknown)	18	7
Okur-yazar değil (Illiterate)	14	5
İlköğretim (Elementary school)	159	60
Lise (High school)	27	10
Yüksekokul (College)	47	18
Toplam	265	100

Tedavi amaçlı yararlanıldığı belirtilen bitkilerin %74'ü doğadan toplamadan elde edilirken, bunun yanında az oranda da olsa çarşı, pazar, manavdan, aktardan veya bahçelerden de bitki temin edilmektedir (Çizelge 4). Bazı bitkilerin nereden temin edildiği konusunda bilgi elde edilememiştir.

Çizelge 4. Halk ilacı olarak kullanılan bitkilerin temin edildiği yer, sayısı ve oranı.

Table 4. The source of the plants used for healing.

Temin yeri (Source of plant)	Sayı (Number)	Oran % (Rate %)
Bilinmeyen (Unknown)	28	5
Aktar (Atar)	76	12
Bahçe, manav, pazar (Garden, grocery, bazar)	44	7
Toplama (Wild crafted)	450	74
Diğer (Others)	10	2
Toplam	608	100

Tedavi amaçlı yararlanılan bitkilerin yararlanılan organları arasında büyük varyasyon görülmekle beraber, değerlendirilen bilgilere göre bitkilerin yaklaşık %75'nin çiçek, yaprak, meyve ve toprak üstü kısmından yararlanılmıştır. Bunun yanında az oranda da olsa kozalağı, reçinesi, soğanı ve kabuğu gibi bölümlerinden de yararlanılan bitkiler bulunduğu belirlenmiştir (Çizelge 5). Bitkinin yararlanılan aksamı muhtemelen etken maddenin biriktiği parçalarına göre değişmektedir. Bu da değişik bölgelerde değişik şekilde ortaya çıkabilmektedir. Hindistan'da Batı Himaliyalar'da yapılan bir çalışmada tedavi amaçlı bitkilerin genelde (%45) toprak altı organlarından yararlanıldığı belirlenirken (Uniyal ve ark., 2006), Apatari yöresinde ise %80 oranında toprak üstü parçalarının kullanıldığı tespit edilmiştir (Kala, 2005).

Çizelge 5. Tedavi amaçlı kullanılan bitki bölümleri, sayı ve oranı.

Table 5. The plants parts used for healing.

Yararlanılan organ (Used part)	Sayı (Number)	Oran % (Rate %)
Çıra	1	0,2
Çiçek	79	12,8
Çiçek ve dal	2	0,3
Filiz	6	1,0
Gövde kabuğu	3	0,5
Kepek	1	0,2
Kozalak	2	0,3
Kök	35	5,7
Meyve	64	10,3
Meyve kabuğu	4	0,6
Meyve sapı	1	0,2
Meyve suyu	1	0,2
Reçinesi	2	0,3
Sakız	1	0,2
Soğanı	11	1,8
Şişe mantarı	1	0,2
Tohum	33	5,3
Tohum ve yaprak	2	0,3
Tohum-çiçek	1	0,2
Toprak üstü	206	33,3
Tüm bitki	16	2,6
Uçucu yağı	2	0,3
Un	2	0,3
Yağ	4	0,6
Yaprak	98	15,8
Yaprak ve tohum	3	0,5
Yaprak-çiçek	9	1,5
Yaprak-dal	11	1,8
Yaprak-gövde	3	0,5
Yaprak-kök	1	0,2
Yaprak-meyve	6	1,0
Yaprak-tohum	3	0,5
Yumru	3	0,5
Toplam	619	100,0

Kayıtlara göre proje alanında bazı bitkilerden diğerlerine göre çok daha fazla oranda yararlanıldığı tespit edilmiştir. Bunların başında da kekik, kantaron, karabaş otu gelmektedir. Tedavi edici özellikleri için kekik 41, kantaron 21, karabaş otu 19 kayıta rapor edilmiştir. Bunun yanında sadece bir kişi tarafından bildirilen bitkiler de mevcuttur (Çizelge 6).

Çizelge 6. Tedavide kullanılan bitkiler ve bu bitkilere ait kayıt sayısı.
Table 6. The plants used for healing and their record frequency.

Bitkinin lokal adı Local name of plant	Frekans Frequency
Kekik	41
Kantaron	21
Karabaş otu	19
Bodur mahmut	17
Adaçayı	16
Papatya	16
Civan perçemi	15
Biberiye	13
Isırgan	13
Yer kekiği	13
Oğulotu	12
Acı düvelek	11
Sinir otu	11
Zeytin	11
Ardıç	9
At kuyruğu	9
Çam	9
Defne	9
Ebe gömeci	9
Nane	9
Yarpuz	9
Ayva	8
Dağ çayı	8
Demir dikenli	8
Sarımsak	8
Ceviz	7
Hatmi	7
Mısır	7
Ölmez çiçek	7
Hayıt	6
Karaçalı	6
Kızılalık	6
Labada	6
Mersin	6
Ökse otu	6
Pamukluk	6
Sığır kuyruğu	6
Soğan	6
Taş baldırı	6
Enginar	5
Kudret narı	5
Limon	5
Radika	5
Üzerlik	5
Yılan bacağı	5
Ahlat	4
Alıç	4
Böğürtlen	4

Bitkinin lokal adı Local name of plant	Frekans Frequency
Nar	4
Sarı diken	4
At kestanesi	3
Ayrık	3
Çakşır	3
Çalı	3
Çiriş otu	3
Çoban çantası	3
Çörek otu	3
Gelincik	3
Günlük ağacı	3
İncir	3
Kara baldır	3
Kova	3
Köpek üzümü	3
Kuzu göbeği	3
Maydanoz	3
Patates	3
Sumak	3
Arpa	2
Buğday	2
Çavdar	2
Delice	2
Diş otu	2
Domuz pıtrağı	2
Hindiba	2
Hünnap	2
Ihlamur	2
Kanyaş	2
Kapari	2
Kara servi	2
Kara turp	2
Keçi boynuzu	2
Kuşburnu	2
Lavanta	2
Muşmula	2
Pelin	2
Rezene	2
Salatalık	2
Sarısabır	2
Sütleğen	2
Şahtere	2
Yapışkan otu	2
Akşam sefası	1
Andız	1
Asma	1
Avakado	1
Ayçiçeği	1

Bitkinin lokal adı Local name of plant	Frekans Frequency
Basur otu	1
Bozot	1
Burçak	1
Çakal eriği	1
Çemen	1
Dere otu	1
Deve dikenli	1
Domates	1
Elma	1
Funda	1
Gül yağı	1
Hardal	1
İğde	1
Kara dut	1
Karaağaç	1
Karanfil	1
Keçi sedef otu	1
Kedi otu	1
Kepek	1
Kestane	1
Kırmızı biber	1
Kiraz	1
Kişniş	1
Kuzu kulağı	1
Küsküt	1
Mazı	1
Melisa	1
Pembe kantaron	1
Prasa	1
Portakal	1
Saman çiçeği	1
Saparna	1
Sarı yoğurt otu	1
Semiz otu	1
Sinameki	1
Söğüt	1
Su kerdimesi	1
Susam	1
Şerbetçi otu	1
Şevketi bostan	1
Telli meneviç	1
Tilki kuyruğu	1
Topalak	1
Uyuşuk pıtrak	1
Üçgül	1
Yabani kereviz	1
Yabani sakız	1
Yahudi baklası	1
Zakkum	1

Çizelge 7. Halk arasında bitkilerin tedavi amaçlı kullanıldıkları rahatsızlıklar.
Table 7. The reported illnesses healed using plants.

Açık yaralar Open wounds	Damar tıkanıklığı	İştah açıcı Appetizer	Parazit dökücü Atherosclerosis
Adet düzenleyici	Damar tıkanıklığına bağlı kalp rahatsızlığı	İştahsızlık,	Prostat, idrar yolları hastalıkları
Adet sancısı	Deri kaşıntıları	Kabızlık	Psikolojik rahatsızlıklar
Afrodizyak	Dış guatr	Kalbi kuvvetlendirici	Romatizma
Ağız yaraları	Diş ağrısı	Kalp ve damar hastalıkları	Saç dökülmesi
Ağrı kesici	Egzama	Kan dindirici	Saçkıran
Akciğer, karaciğer rahatsızlıkları	Emzirenlerde süt artırıcı	Kan dolaşımı düzenleyici	Saçlarda kepek ve konak
Akrep sokmaları	Ezik, bertik	Kan sulandırıcı	Sancı
Allerji, suludöküntüler, mantar, egzama	Faranjit	Kanı temizler	Sara
Arpacık	Gastrit, mide ülseri	Kanser	Sarılık
Ateş düşürücü,	Gaz giderici	Karaciğere takviye	Sedef hastalığı
Bademcik ağrısı	Gençleştirici	Karın ağrısı	Siğil
Bağırsak hastalıkları	Gırtlak kanseri	Katarakt	Sindirim sistemi bozuklukları
Balgam sökücü	Göz rahatsızlıkları	Kemik hastalıkları	Sinir ve stres
Basur, hemaroid	Grip, boğaz ağrısı, öksürük	Kıl kurduna karşı	Sinüzit
Baş ağrısı	Guatr	Kilo verme	Sivilce
Bebeklerde gaz	Gut	Kireçlenme	Siyatik
Bebeklerde uykusuzluk, öksürük	Hazımsızlık, mide ağrısı	Kolesterol	Soğuk algınlığı ve grip
Bel ağrısı	Hazımsızlık, sindirim yetersizliği	Kulak rahatsızlığı	Suçiçeği
Beyin - kalp rahatsızlığı	Hemaroid	Kum dökücü	Şeker düşürücü
Boğaz ağrısı	Hücre yenilenmesi ve kan yapımı	Mafsal ağrıları	Tansiyon düşürücü
Böbrek taşı	İç iltihap, mide ülseri, yara tedavileri	Mantar hastalıkları	Tırnak çatlaması,
Böbrek ağrıları	İç kanamaları durdurucu	Mayasıl (hemaroid)	Uykusuzluk
Böcek sokmaları	İç organlardaki kanser	Mide ağrısı, bulantı, kusma	Ülser
Bronşit	İdrar artırıcı, yara iyi edici	Mide ağrısı, hazımsızlık	Üst solunum yolları enfeksiyonu
Burun kanaması	İdrar söktürücü	Mide bulantısı, üşütme, karın ağrısı	Varis
Cinsel gücü artırıcı, iştah açıcı	İdrar söktürücü, zayıflatıcı	Mide hastalıkları	Verem
Çocuklarda ateş ve üşütmede	İdrar yolları enfeksiyonunda	Mide kanseri	Yanıklarda
Çocuklarda üşütmeden dolayı oluşan karın ağrısı	İdrar zoru, böbrek taşı	Mikrop öldürücü	Yara, bere, çarpma, morarma
çocukların yatak ıslatmaları	İltihabı akıtıcı	Nefes darlığı	Yumurtalık ve mesane rahatsızlıkları
Damar açıcı	İshal ve karın ağrısı	Nezle	Zatüre
Damar sertliği, şişmanlık	ishal giderici	Öksürük	Zayıflama

Proje kapsamında toplanan bilgilerden, halk arasında bitkilerin soğuk algınlığı gibi basit rahatsızlıklardan, kanser gibi oldukça karmaşık hemen hemen her türlü rahatsızlığa karşı kullanıldıkları belirlenmiştir. Hatta bazı akrep, yılan sokması gibi vakalarda bile bitkilerden yaralandığı görülmüştür (Çizelge 7). Bitkilerin tedavi amaçlı kullanımında Dünya'nın pek çok yerinde insanlar değişik bitkilerden olsa da benzer yararları beklemektedirler. Hindistan'da Batı Himalayalar Chotla Bhangal yöresinde yapılan çalışmada 25 otsu bitki, beş ağaç, dört çalı ve bir tırmanıcı bitki türünün yerel halk tarafından çok

basit rahatsızlıklardan oldukça komplike hastalıklara kadar her türlü sağlık problemine karşı tedavi amaçlı kullanıldığı bildirilmiştir (Uniyal ve ark., 2006). Kenya'nın bölgesel iki farklı grubu, Kamba ve Luo'ların 32 bitki taksonunu yılan sokmalarına karşı kullandıkları rapor edilmiştir (Owuor ve Kisangau, 2006).

Projede halk ilacı olarak kullanılan 65 familyadan, 168 tür tespit edilmiştir (Çizelge 8). Tuzlacı (2002), Ertuğ (2002) ve Şimşek ve ark. (2002) tarafından yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında, bu çalışmada gerek familya ve gerekse tür sayısı açısından oldukça fazla bilgiye ulaşıldığı ve çalışmanın büyük oranda amacına ulaştığını göstermektedir. Yetersiz örnek veya örneğin zamanında alınmaması gibi nedenlerle türü tespit edilemeyen, ancak cins düzeyinde tanımlanan örnekler burada yer verilmemiştir.

Çizelge 8. Halk ilacı olarak kullanılan bitkilerin familya ve türleri.
Table 8. The family and genres of plants used in folk medicine.

Familya Family	Botanik adı Botanical name	Yöresel adı Local name	Familya Family	Botanik adı Botanical name	Yöresel adı Local name
<i>Amaranthaceae</i>	<i>Amaranthus retroflexus</i> L.	Tilki kuyruğu		<i>Matricaria chamomilla</i> L.	Mayıs papatyası
<i>Anacardiaceae</i>	<i>Cotinus coggyria</i> Scop.	Telli meneviç		<i>Onopordum caricum</i> Hub.-Mor.	Deve dikenini
	<i>Pistacia terebinthus</i> L.	Yabani sakız, künlük dikenini		<i>Scolymus hispanicus</i> L.	Şevkefi bostan
	<i>Rhus coriaria</i> L.	Sumak		<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertner	kenger, meryem dikenini
<i>Apiaceae</i>	<i>Anethum graveolens</i> L.	Dere otu		<i>Taraxacum officinale</i> Weber	Radika
	<i>Coriandrum sativum</i> L.	Kişiş		<i>Xanthium strumarium</i> L.	Domuz pıtrağı
	<i>Ferula elaeochytris</i>	Çakşır otu, çakşıl otu	<i>Cannabaceae</i>	<i>Humulus lupulus</i> L.	Şerbetçi otu
	<i>Foeniculum vulgare</i> L.	Rezene	<i>Capparidaceae</i>	<i>Capparis ovata</i> L.	Kapari, sülük dikenini
	<i>Petroselinum crispum</i> (Miller) A.W. Hill.	Maydanoz		<i>Capparis spinosa</i>	Kapari
	<i>Smyrnium</i> sp.	Yabani kereviz	<i>Cistaceae</i>	<i>Cistus creticus</i>	Bambil otu
<i>Apocynaceae</i>	<i>Nerium oleander</i> L.	Zakkum		<i>Cistus laurifolius</i> L.	Pamukluk
<i>Araceae</i>	<i>Arum dioscoridis</i> Sibth. et Sm.	Yılan Burçağı	<i>Convolvulaceae</i>	<i>Cuscuta planiflora</i> Ten.	Küsküt
	<i>Dracunculus vulgaris</i> Schott.	Yılanbıçağı	<i>Cruciferae</i>	<i>Alyssum murale</i> Waldst. & Kit.	Samancıçeği
<i>Aspleniaceae</i>	<i>Ceterach officinarum</i> DC.	Taş baldırı		<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	Çoban çantası
<i>Asteraceae</i>	<i>Achillea millefolium</i> L.	Civan perçemi		<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>niger</i>	Kara turp
	<i>Anthemis tinctoria</i> L.	Papatya		<i>Sinapis</i> sp.	Hardal
	<i>Artemisia absinthium</i> L.	Pelin otu	<i>Cucurbitaceae</i>	<i>Cucumis sativus</i> L.	Salatalık, hıyar
	<i>Artemisia</i> sp.	Pelin		<i>Ecballium elaterium</i> A. Richard	Acı düvelek
	<i>Calendula officinalis</i> L.	Aynisafa çiçeği		<i>Momordica charantia</i> L.	Kudret narı, Pelinsenik
	<i>Centaurea ceruilla</i>	Romatizma dikenini	<i>Cupressaceae</i>	<i>Cupressus sempervirens</i> L.	Kara servi, mezarlık servisi
	<i>Centaurea cyanus</i>	Peygamber çiçeği		<i>Juniperus drupacea</i>	Andız
	<i>Centaurea solstitialis</i> ssp. <i>solstitialis</i>	Sarı diken		<i>Juniperus oxycedrus</i> ssp. <i>oxycedrus</i>	Ardıç
	<i>Cynara scolymus</i> L.	Enginar	<i>Cyperaceae</i>	<i>Cyperus rotundus</i> L.	Topalak
	<i>Helianthus annuus</i> L.	Ayçiçeği	<i>Elaeagnaceae</i>	<i>Elaeagnus angustifolia</i>	İğde
	<i>Helichrysum orientale</i> (L.) DC	Ölmez çiçek	<i>Equisetaceae</i>	<i>Equisetum arvense</i> L.	Kırkilt otu, at kuğuğu
	<i>Helichrysum stoechas</i> ssp. <i>barrelieri</i>	Altınotu	<i>Ericaceae</i>	<i>Erica</i> sp.	Funda yaprağı, süpürge otu
	<i>Inula oculus-chiristi</i> L.	Basur otu	<i>Euphorbiaceae</i>	<i>Euphorbia amygdaloides</i>	Sütleşen
	<i>Lapsana communis</i> L.	Sarı yoğurt otu	<i>Fabaceae</i>	<i>Trigonella foenum-graecum</i>	Çemen otu - boyotu

Çizelge 8. devamı.
Table 8. continued.

Familya Family	Botanik adı Botanical name	Yöresel adı Local name
<i>Fagaceae</i>	<i>Castanea sativa</i> Miller	Kestane
	<i>Fagus orientalis</i> Lipsky	Kayın
	<i>Quercus</i> spp.	Çalı
<i>Fumariaceae</i>	<i>Fumaria kralikii</i>	Şahtere - Tilki kişnişi
<i>Gentianaceae</i>	<i>Centaurium erythraea</i>	Pembe kantaron
<i>Geraniaceae</i>	<i>Pelargonium</i> sp.	Gül yağı
<i>Gramineae</i>	<i>Agropyron repens</i> L.	Ayrık otu
	<i>Hordeum vulgare</i>	Arpa
	<i>Sorghum halepense</i> L.	Kanyaş
	<i>Triticum aestivum</i>	Buğday
	<i>Zea mays</i> L.	Mısır
<i>Guttiferae</i>	<i>Hypericum triquetrfolium</i>	Kızılalık, çay çiçeği, kantaron
	<i>Hypericum kazdaghensis</i>	Dağ kantaronu
	<i>Hypericum perforatum</i>	Kantaron
	<i>Hypericum triquetrfolium</i>	Kantaron
<i>Hamamelidaceae</i>	<i>Liquidambar orientalis</i> Miller	Günlük ağacı
<i>Hippocastanaceae</i>	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	At kestanesi
<i>Juglandaceae</i>	<i>Juglans regia</i> L.	ceviz
<i>Juncaceae</i>	<i>Juncus acutus</i>	Kova
<i>Lamiaceae</i>	<i>Coridothymus capitatus</i>	Tarhana kekiği
	<i>Lavandula stoechas</i> L.	Karabaş, kargan
	<i>Lavandula officinalis</i> Miller	Lavanta
	<i>Marrubium vulgare</i>	Boz ot
	<i>Melissa officinalis</i>	Melisa, oğulotu, kovanotu
	<i>Mentha aquatica</i>	Nane
	<i>Mentha pulegium</i> L.	Filiskin otu
	<i>Nepeta nuda</i>	Kokulu ot
	<i>Origanum majarona</i>	Mercan köşk
	<i>Origanum onites</i> L.	Bilyalı kekik
	<i>Origanum sipyleum</i>	Adi kekik, Akdeniz kekiği
	<i>Origanum vulgare</i>	Kara kekik
	<i>Rosmarinus officinalis</i>	Kuşdili, biberiye

Familya Family	Botanik adı Botanical name	Yöresel adı Local name
	<i>Salvia fruticosa</i>	Adaçayı
	<i>Salvia sclarea</i>	Yara calbası
	<i>Salvia tomentosa</i>	Boşampla
	<i>Sideritis albiflora</i>	Dağ çayı
	<i>Teucrium chamaedrys</i>	Kısa mahmut
	<i>Teucrium polium</i>	Bodur mahmut
	<i>Thymus longicaulis</i>	Yer kekiği
	<i>Thymus serpyllum</i>	Kekik
<i>Lauraceae</i>	<i>Laurus nobilis</i> L.	Defne
	<i>Persea gratissima</i>	Avakado
<i>Leguminosae</i>	<i>Cassia</i> spp.	Sinameki
	<i>Ceratonia siliqua</i> L.	Keçiboynuzu, harnup
	<i>Galega officinalis</i>	Keçi sedef otu
	<i>Lupinus albus</i> L.	Yahudi baklası
	<i>Medicago</i> sp.	Uyuşuk pıtrak
	<i>Trifolium</i> sp.	Üçgül
	<i>Vicia ervilia</i> (L.) Willd.	Burçak
<i>Liliaceae</i>	<i>Allium cepa</i> L.	Soğan
	<i>Allium porrum</i> L.	Pırasa
	<i>Allium sativum</i> L.	Sarımsak
	<i>Aloe vera</i> L.	Sarı şabır
	<i>Asphodelus aestivus</i>	Kirgiç, çiriş otu
<i>Loranthaceae</i>	<i>Viscum album</i> L.	Burç -ökse otu
<i>Malvaceae</i>	<i>Alcea</i> sp.	Hatmi
	<i>Althaea officinalis</i>	Hatmi, gülhatmi, Gülfatma
	<i>Malva slyvestris</i> L.	Ebe gümeci
<i>Moraceae</i>	<i>Ficus carica</i> L.	İncir
	<i>Morus nigra</i>	Kara dut
<i>Morchellaceae</i>	<i>Morchella</i> sp.	Kuzu göbeği
<i>Myrtaceae</i>	<i>Eugenia caryophyllata</i>	karanfil
	<i>Myrtus communis</i> L.	Mersin
<i>Nyctaginaceae</i>	<i>Mirabilis jalapa</i> L.	Akşam sefası

Çizelge 8. devamı.
Table 8. continued.

Familya Family	Botanik adı Botanical name	Yöresel adı Local name
<i>Oleaceae</i>	<i>Olea europea</i> var. <i>europea</i>	Zeytin
	<i>Olea europea</i> var. <i>slyvestris</i> (Miller) Lehr.	Delice, yabani zeytin
<i>Papaveraceae</i>	<i>Papaver rhoeas</i>	Gelincik
<i>Pedaliaceae</i>	<i>Sesamum indicum</i>	susam
<i>Pinaceae</i>	<i>Pinus nigra</i>	Karaçam
<i>Plantaginaceae</i>	<i>Plantago lanceolata</i>	Sinirli ot
<i>Polygonaceae</i>	<i>Cichorium intybus</i> L.	Hindiba, labada
	<i>Rumex acetosella</i> L.	Kuzu kulağı
	<i>Rumex obtusifolius</i> ssp. <i>subalpinus</i>	Labada
<i>Polypodiaceae</i>	<i>Adiantum capillus veneris</i>	Kara baldır
<i>Portulacaceae</i>	<i>Portulaca oleracea</i>	Semiz otu
<i>Punicaceae</i>	<i>Punica granatum</i> L.	Nar
<i>Ranunculaceae</i>	<i>Nigella sativa</i>	Çörek otu
<i>Rhamnaceae</i>	<i>Paliurus spinachristi</i> Miller	Çaltı, karaçalı
	<i>Zizipus jojoba</i>	Hünnap
<i>Rosaceae</i>	<i>Cerasus avium</i>	Kiraz
	<i>Crataegus monogyna</i>	Alıç
	<i>Cydonia oblonga</i> Miller	Ayva
	<i>Malus</i> sp.	Elma
	<i>Cerasus avium</i>	Kiraz
	<i>Prunus spinosa</i> L.	Çakal eriği, yabani erik
	<i>Pyrus amygdaliformis</i>	Ahlat
	<i>Pyrus amygdaliformis</i> ssp. <i>amygdaliformis</i>	Kızılcık
	<i>Rosa canina</i> L.	Kuşburnu, yaban gülü
	<i>Rubus canascens</i>	Böğürtlen
	<i>Rubiaceae</i>	<i>Galium aparine</i>
<i>Rubia tinctorium</i> L.		Yapışkan otu
<i>Rutaceae</i>	<i>Citrus limon</i> L.	Limon
	<i>Citrus sinensis</i>	portakal
<i>Salicaceae</i>	<i>Salix alba</i> L.	Söğüt

Familya Family	Botanik adı Botanical name	Yöresel adı Local name
<i>Scrophulariaceae</i>	<i>Verbascum lydium</i> ssp. <i>heterandum</i>	Ayıkulağı
	<i>Verbascum splendidum</i>	Mayasıl otu
	<i>Veronica anayallis-aquatica</i>	Su kerdimesi
<i>Smilacaceae</i>	<i>Smilax excelsa</i>	Saparna
<i>Solanaceae</i>	<i>Capsicum annum</i>	Kırmızı biber
	<i>Hyoscyamus</i> sp.	Diş otu, Kurtotu
	<i>Solanum lycopersicum</i> L.	Domates
	<i>Solanum nigrum</i> L.	Köpek üzümü, bambul otu, istifno
	<i>Solanum tuberosum</i> L.	Patates
<i>Tiliaceae</i>	<i>Tilia</i> sp.	İhlamur
<i>Ulmaceae</i>	<i>Ulmus campestris</i> L.	Karaağaç
<i>Urticaceae</i>	<i>Urtica</i> sp.	Isırgan
<i>Valerianaceae</i>	<i>Valeriana officinalis</i>	Kedi otu
<i>Verbenaceae</i>	<i>Lippia citriodora</i> H.B. & K.	Melisa
	<i>Vitex agnus-castus</i> L.	Hayıt
<i>Vitaceae</i>	<i>Vitis vinifera</i> L.	Asma
<i>Zygophyllaceae</i>	<i>Peganum harmala</i>	Üzerlik, Kokar sedef
	<i>Tribulus terrestris</i>	Çoban çökerten, Demir diken, Pıtrak

Bazı bitkilerin aynı amaç ve kullanım şekli ile oldukça geniş bir coğrafyada kullanıldığı görülmektedir. Örneğin *Allium cepa* ve *Aloe vera* burada tespit edildiği şekli ile yara iyi edici olarak Pakistan’da da kullanılmaktadır (Abbasi ve ark., 2010).

Proje kapsamında tespit edilen bitkilerin Latince adları, yöresel isimleri, kullanılan kısımları, kullanım amaçları, hazırlanışı ve kullanılışı ile ilgili bilgiler tamamen halkın aktardığı şekli ile bir araya getirilmeye çalışılmış, bilgilerin nereden, kimden alındığı en ince ayrıntısına kadar kaydedilmiştir. Ancak burada amaç herhangi bir tedavi önermek değil, bilgileri derlemek ve kayıt altına almaktır. Bu nedenle burada bitkilerin kullanım ve tedavi için hazırlama şekilleri üzerinde durulmamıştır. Tür düzeyinde kesin teşhisi yapılanlar ve ayrıca ikiden fazla türü kullanılan cinsler “spp.” olarak verilmiştir (Çizelge 9). Bir çok bitkinin zehirli etkiye sahip olduğu veya belirli bir miktarın üzerinde kullanımlarda zehirli etki gösterdiği unutulmamalıdır (Seçmen ve Leblebici, 1987). Bilinçsiz hekim tavsiyesi dışında kullanımlardan kaçınılmalıdır.

Çizelge 9. Halk ilacı olarak kullanılan bitkiler, yöresel adları, kullanıldığı iller, kullanılan parçaları ve kullanıldıkları rahatsızlıklar.

Table 9. Plant used in folk remedies, local names, provinces, used plant parts and illnesses plants used against

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Arceuthos drupacea</i> Ant & Kotschy	Andız	Toplama	Muğla	kökü, meyvesi	Kolesterol ve şeker düşürücü
<i>Achillea</i> spp.	Ayvadan otu, ayvadana, civanperçemi, kesik otu	Toplama, aktar	Afyon, Bursa, Denizli, İzmir, Manisa, Uşak	Yaprak, çiçek, toprak üstü aksamı	Mide rahatsızlığı, mide ağrısı, karın ağrısı, soğuk algınlığı, gribal enfeksiyon, vücutta kesilen yerlere, öksürük, kansızlık, ishal, kemik hastalıkları, idrar söktürücü, yara iyileştirici, hemoroid, saç, romatizma, varis
<i>Adiantum capillus veneris</i> L.	Altın otu, kara baldır	Toplama	Bursa, Muğla	Kökü ile birlikte bitkinin tamamı, yaprak, toprak üstü aksamı	Böbrek taşları ve kumunu düşürme, adet sancısını giderme
<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	At kestanesi	Toplama	Balıkesir, İzmir, Uşak	Meyve, yaprak	Hemaroid, basur, varis, burkulma, çıkık, böbrek taşı düşürme, sinüzit
<i>Agropyrum repens</i> L.	Ayrık otu	Aktar	Bursa, Uşak	Kök	Böbrek taşı ve kumunun dökülmesi, şekeri düşürme, prostat büyümesini önleme, idrar söktürücü
<i>Alcea</i> sp.	Hatmi	Toplama	Manisa	Rozet yaprak	Çıban kurutma
<i>Allium cepa</i> L.	Soğan	Pazar	Aydın, İzmir, Manisa, Muğla Ankara	Soğan	İltihaplı yaralar, ezik ve bertikleri iyileştirici, karaciğer rahatsızlıkları, öksürük kesici, çarpma, bertilme, iltihabın akıtılması
<i>Allium porrum</i> L.	Pırasa	Pazar	İzmir	Tüm bitki	Hemerooid
<i>Allium sativum</i> L.	Sarımsak	Pazar	Aydın, Manisa, Muğla, Uşak, Yalova	Diş, kök	Kıl kurdu düşürücü, kalp damar tıkanıklığı, arpacık, kulak ağrısı, kireçleme ve kulunç ağrıları
<i>Aloe vera</i> L.	Kaktüs, sarısabır	Aktar, toplama	Muğla, Antalya	Yaprak	Yanıkları iyileştirici, gençleştirici

Çizelge 9. devamı.
Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Althaea officinalis</i> L.	Fatmana gülü, hatmi, gülfatma	Toplama, aktar	Aydın, Bursa, Muğla	Çiçek, kök	Böbrek taşı, öksürük, nezle, soğuk algınlığı, dişeti, boğaz, bağırsak iltihapları, mide ve bağırsak iltihapları, bronşit, nefes darlığı
<i>Alyssum murale</i> Waldst & Kit.	Samançiçeği	Toplama	Bursa	Çiçek	İdrar yolları ve böbreklerde yanma, hepatit, romatizma, kulak rahatsızlığı
<i>Anethum graveolens</i> L.	Dere otu	Aktar	Gaziantep	Tohum	Böbrek taşı düşürücü
<i>Anthemis tinctoria</i> L.	Papatya (sarı)	Toplama	Bursa	Çiçek	Öksürük, ishal, sarışın saçların muhafazası
<i>Apium nodiflorum</i> Rechb.f.	Su kerdimesi	Toplama	Muğla	Yaprak	İdrar yolları rahatsızlıkları
<i>Artemisia</i> sp.	Pelin, pelin otu	Toplama	İzmir, Muğla	Yaprak, toprak üstü	Nefes darlığı, bronşit, verem, iştah açıcı, mide ve bağırsak ağrılarına karşı, şeker düşürücü
Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Arum</i> spp.	Yılan purçağı, yılan bıçağı, yıldarıısı, yılancık, yılan kavucu, kabargan	Toplama	Aydın, İzmir, Manisa, Denizli, Muğla	Meyve, tohum, yaprak, kök	El ve ayaklardaki mayasıl, romatizma, yılan sokması, basur
<i>Capparis ovata</i> L.	Kapari, sülük dikenli	Toplama	Muğla	Çiçek	Cinsel gücü artırıcı, iştah açıcı
<i>Capsella bursa- pastoris</i> Medik.	Çoban çantası	Toplama	Bursa, İzmir	Toprak üstü, tohum, yaprak, çiçek	Kan dindirici, idrar yolları hastalıkları, böbrek taşlarını parçalayıcı, idrar söktürücü, adet kanamalarını normalleştirici, ağrı kesici
<i>Capsicum annum</i> L.	Kırmızı biber	Pazar	İzmir	Meyve	Ülser
<i>Cassia</i> sp.	Sinemaki	Aktar	İzmir	Yaprak	Kabızlığa karşı
<i>Castanea sativa</i> Miller	Kestane	Toplama	Aydın	Çiçek	Nefes darlığı
<i>Centaurea cyanus</i>	Peygamber çiçeği	Toplama	Bursa	Saplar ve kömeçler	İdrar söktürücü, katarakt, saç dökülmesi
<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	Kiraz	Toplama	İzmir	Çekirdeği, meyve sapı	Böbrek taşı, kumu ve iltihabına karşı
<i>Ceratonia siliqua</i> L.	Keçi boynuzu, harnup	Toplama, aktar	İzmir, Muğla	Meyve	Astım, öksürük ve ishale karşı
<i>Ceterach officinarum</i> DC.	Altın otu, taş baldırı, taş yosunu, eğrelti otu	Toplama	Muğla	Yaprak, toprak üstü aksamı	Böbrek taşı düşürücü ve idrar yolları rahatsızlıklarına karşı
<i>Cichorium intybus</i> L.	Hindiba, yabani labada	Toplama	İzmir, Muğla	Toprak üstü aksamı	Mide rahatsızlıkları, egzama, kanı inceltme
<i>Cistus laurifolius</i> L.	Pamukluk	Toplama	Muğla	Yaprak ve filizler	İshal önleyici
<i>Citrus limon</i> L.	Limon	Pazar	Muğla	Meyve	Gribe ve nezleye karşı, gaz giderici, nefes darlığı

Çizelge 9. devamı.
Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Coriandrum sativum</i> L.	Kişniş	Aktar	Bursa	Toprak üstü	İştah açıcı, gaz giderici, sinirsel baş ağrıları, doğum kolaylaştırıcı, adet düzenleyici
<i>Cornus mas</i> L.	Kızılcık	Toplama	Aydın	Çiçekleri	Gastrit, mide ülseri
<i>Crataegus</i> sp.	Alıç	Aktar	Bursa, İzmir, Muğla	Yaprak, çiçek, tohum, toprak üstü aksamı	Kalp damar enfeksiyonları, kalp damarlarını yumuşatıcı, kolesterol düşürücü, kanı inceltici, kalp atışını yavaşlatıcı, tansiyon düşürücü, kabız yapıcı, idrar söktürücü, boğaz iltihabı, sinirleri yatıştırıcı
<i>Cucumis sativus</i> L.	Salatalık, hıyar	Pazar	İzmir, Muğla	Salatalık kabukları	Böbrek taşlarını düşürücü, böbrek iltihabı giderici
<i>Cupressus sempervirens</i> L.	Kara servi, mezarlık servisi	Toplama	İzmir	Meyve	Hemeroid
<i>Cuscuta planiflora</i> Ten.	Küsküt	Toplama	Antalya	Toprak üstü aksamı	Kabızlık
<i>Cydonia vulgaris</i>	Ayva	Toplama	Bursa, Denizli, İzmir, Uşak	Yaprak, meyve, meyve kabuğu	Rahatlatıcı, mide ve göğüs rahatsızlıkları, ishal önleyici
<i>Arum</i> spp.	Yılan purçağı, yılan bıçağı, yilandarı, yılan kavucu, kabargan	Toplama	Aydın, İzmir, Manisa, Denizli, Muğla	Meyve, tohum, yaprak, kök	El ve ayaklardaki mayasıl, romatizma, yılan sokması, basur
<i>Capparis ovata</i> L.	Kapari, sülük diken	Toplama	Muğla	Çiçek	Cinsel gücü artırıcı, iştah açıcı
<i>Capsella bursa-pastoris</i> Medik.	Çoban çantası	Toplama	Bursa, İzmir	Toprak üstü, tohum, yaprak, çiçek	Kan dindirici, idrar yolları hastalıkları, böbrek taşlarını parçalayıcı, idrar söktürücü, adet kanamalarını normalleştirici, ağrı kesici
<i>Capsicum annum</i> L.	Kırmızı biber	Pazar	İzmir	Meyve	Ülser
<i>Cassia</i> sp.	Sinemaki	Aktar	İzmir	Yaprak	Kabızlığa karşı
<i>Castanea sativa</i> Miller	Kestane	Toplama	Aydın	Çiçek	Nefes darlığı
<i>Centaurea cyanus</i>	Peygamber çiçeği	Toplama	Bursa	Saplar ve kömeçler	İdrar söktürücü, katarakt, saç dökülmesi
<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	Kiraz	Toplama	İzmir	Çekirdeği, meyve sapı	Böbrek taşı, kumu ve iltihabına karşı
<i>Cerantonia siliqua</i> L.	Keçi boynuzu, harnup	Toplama, aktar	İzmir, Muğla	Meyve	Astım, öksürük ve ishale karşı
<i>Ceterach officinarum</i> DC.	Altın otu, taş baldırı, taş yosunu, eğrelti otu	Toplama	Muğla	Yaprak, toprak üstü aksamı	Böbrek taşı düşürücü ve idrar yolları rahatsızlıklarına karşı
<i>Cichorium intybus</i> L.	Hindiba, yabancı labada	Toplama	İzmir, Muğla	Toprak üstü aksamı	Mide rahatsızlıkları, egzama, kanı inceltme
<i>Cistus laurifolius</i> L.	Pamukluk	Toplama	Muğla	Yaprak ve filizler	İshal önleyici
<i>Citrus limon</i> L.	Limon	Pazar	Muğla	Meyve	Gribe ve nezleye karşı, gaz giderici, nefes darlığı

Çizelge 9. devamı.
Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Coriandrum sativum</i> L.	Kışniş	Aktar	Bursa	Toprak üstü	İştah açıcı, gaz giderici, sinirsel baş ağrıları, doğum kolaylaştırıcı, adet düzenleyici
<i>Cornus mas</i> L.	Kızılıcık	Toplama	Aydın	Çiçekleri	Gastrit, mide ülseri
<i>Crataegus</i> sp.	Alıç	Aktar	Bursa, İzmir, Muğla	Yaprak, çiçek, tohum, toprak üstü aksamı	Kalp damar enfeksiyonları, kalp damarlarını yumuşatıcı, kolesterol düşürücü, kanı inceltici, kalp atışını yavaşlatıcı, tansiyon düşürücü, kabız yapıcı, idrar söktürücü, boğaz iltihabı, sinirleri yatıştırıcı
<i>Cucumis sativus</i> L.	Salatalık, hıyar	Pazar	İzmir, Muğla	Salatalık kabukları	Böbrek taşlarını düşürücü, böbrek iltihabı giderici
<i>Cupressus sempervirens</i> L.	Kara servi, mezarlık servisi	Toplama	İzmir	Meyve	Hemeroid
<i>Cuscuta planiflora</i> Ten.	Küsküt	Toplama	Antalya	Toprak üstü aksamı	Kabızlık
<i>Cydonia vulgaris</i>	Ayva	Toplama	Bursa, Denizli, İzmir, Uşak	Yaprak, meyve, meyve kabuğu	Rahatlatıcı, mide ve göğüs rahatsızlıkları, ishal önleyici
<i>Cynara scolymus</i> L.	Enginar	Pazar	Aydın, İzmir, Uşak	Meyve, kök, toprak üstü aksamı, yaprak	Karaciğer ve safra kesesi güçlendirici, kolesterolü düşürücü, damar sertliği giderici, böbrek iltihabı, karaciğer rahatsızlıkları, böbrek rahatsızlıkları
<i>Cyperus rotundus</i> L.	Topalak	Toplama	İzmir	Tüm bitki	İdrar söktürücü
<i>Dianthus floribundus</i> Boiss.	Basur otu	Toplama	Afyon, Uşak	Toprak üstü, kök	Basur
<i>Ecballium elaterium</i> A.Rich.	Acı düğerek, eşek hıyarı, Cırtlak, yaban kavunu, cırtlavık, şeytan keleş	Toplama	Afyon, Aydın, Bursa, İzmir, Manisa, Uşak, Yalova	Meyve, kök, meyve suyu	Sinüzit, sarılık, el ve ayak mayasılı, sarılık
<i>Equisetum arvense</i> L.	Kırkilt otu, at kuğuğu, eklem otu, zemberek otu	Aktar, pazar	Aydın, Bursa, İzmir, Uşak, Muğla	Yaprak, toprak üstü, bitkinin tamamı	İdrar söktürücü, kum düşürücü, zayıflatıcı, karaciğer hastalıkları, taş ve kum dökücü, akciğer yaralanmaları ve tüberküloz tedavisi, sivilce, egzama, kanamaları durdurma, nefes darlığı ve öksürük, burun kanaması, kan şekerini düşürücü, yara iyileştirici, prostat, iç kanamaları durdurucu
<i>Eremurus</i> sp.	Kirgiç	Toplama	Muğla	Kök	Açık yaraların iyileşmesi ve mide ülserine karşı
<i>Erica vulgaris</i> L.	Funda yaprağı, süpürge otu	Toplama	İzmir	Yaprak, tohum	İdrar söktürücü, zayıflatıcı
<i>Euphorbia amygdaloides</i> L.	Sütleşen	Toplama	Bursa	Süt ve yağı	Siğillere karşı

Çizelge 9. devamı.
Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Euphorbia sp.</i>	Sütlegem	Toplama	Denizli	Toprak üstü	Siğillere karşı
<i>Fagus orientalis</i> Lipsky	Kayın	Aktar	Muğla	Yaprak	Öksürük
<i>Ficus carica</i> L.	İncir	Toplama	Muğla, İzmir	Olgunlaşmamış meyve ve yaprağı	Mayasıl, siğil ve akrep sokması, kabızlık
<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	Rezene	Toplama, aktar	Bursa, İzmir	Bitkinin tamamı, tohum	Mide hazımsızlığı ve bağırsak tembelliği, emziren bayanlarda sütü artırır
<i>Fumaria</i> sp.	Şahdere otu	Toplama, aktar	İzmir, Aydın	Yaprak, toprak üstü aksamı	Safra kesesi hastalıkları, idrar söktürücü, kan temizleyici
<i>Galega officinalis</i> L.	Keçi sedef otu	Toplama	Bursa	Çiçekleri ve dalları	Şeker hastalığı, terletici, idrar artırıcı
<i>Galium verum</i> L.	Sarı yoğurt otu	Toplama	Muğla	Toprak üstü aksamı	Guatır
<i>Gallium aparine</i> L.	Yapışkan otu	Toplama	Bursa	Toprak üstü aksamı	Böbrek taşları, kan dolaşım bozukluğu
<i>Helianthus annuus</i> L.	Ayçiçeği	Toplama	Uşak	Çiçek petalleri	Nefes darlığı
<i>Helichrysum orientale</i> (L.) DC	Altın otu, oğul otu, altın başak otu, yahudi otu, ayna çiçeği, ölmez çiçek	Aktar, toplama	Aydın, Denizli, İzmir, Muğla	Toprak üstü aksamı	İdrar yolları hastalıkları, idrar söktürücü, safra kesesi taşı, böbrek taşı düşürücü, gastrit, sarılık, mide ağrısı, böbrek hastalıkları
<i>Heliotropium triquetrifolium</i>	Çay çiçeği, kantaron, kanteron, kızılank	Toplama	Afyon, Bursa, Muğla	Çiçek, toprak üstü aksamı	Çay olarak tüketilir, yara iyi edici, mide rahatsızlığı, ülser, yanık tedavisi, astım, bronşit, güneş yakması, saç dökülmesi, ekzama, tırnak çatlaması, mide kanseri, gastrit
<i>Hordeum vulgare</i> L.	Arpa	Toplama	İzmir	Tohum	Yılanlık (Gezici ağrı)
<i>Humulus lupulus</i> L.	Şerbetçi otu	Aktar	Bursa	Tohum ve çiçekler	İdrar söktürücü, kanı temizleyici, ağrı giderici, iştah açıcı, adeti düzenleyici, romatizma ve böbrek taşı düşürücü
<i>Hyoscyamus</i> sp.	Diş otu, kurtotu	Toplama	İzmir, Bursa	Tohum	Diş kurdu, diş çürümesi ve diğer diş hastalıkları, boğazdaki gıcığın kesici
<i>Hypericum</i> spp.	Kantaron, binbirdelik otu, binbirdelik, kılıç otu, sarı kantaron, kırmızı kantaron, sarı çiçek, kantaron otu	Toplama, aktar	Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, İzmir, Muğla, Uşak	Yaprak, çiçek ve dalları, toprak üstü	Öksürük, açık yaralar, bereler, pişikler, yanıklar, mide rahatsızlığı, ülser ve bronşide karşı. Ateş düşürücü, iştah açıcı, hazmı kolaylaştırıcı, öksürük kesici, mide ağrısı giderici. Astım, kanı temizleyici, hemoroid, romatizma, depresyon
<i>Juglans regia</i> L.	Ceviz	Toplama, pazar	Aydın, İzmir, Çanakkale	Yaprak, meyve, ceviz içi, yeşil meyve ve kabuğu	Mayasıl, dişlerde sararma, kolesterol, alerji, sulu döküntüler, mantar, egzama, saç dökülmesi

Çizelge 9. devamı.
Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Juncus acutus</i> L.	Kova	Toplama	Muğla	Kök	Kireçlenme, böbrek taşı
<i>Juniperus</i> spp.	Ardıç	Aktar	Aydın, Bursa, İzmir, Muğla, Uşak	Meyve, dal	Öksürük, kansızlık, kalp yetmezliği, romatizma, gut, şeker hastalığı, ağız ve nefes kokularını giderici. Kan şekerini düşürücü, vücutta dinçlik verici, böbrek, mesane, idrar yollarını temizleyici, karın ağrısı, mide rahatsızlıkları, prostat, idrar yolları hastalıkları, böbrek taşı düşürücü
<i>Laurus nobilis</i> L.	Defne	Toplama, aktar	Aydın, Bursa, İzmir	Yaprak, meyve	Mide ülseri, el ve ayak ağrıları, romatizmal hastalıklar, ateş düşürücü, idrar ve adeti söktürücü, hazmı kolaylaştırıcı, iştah açıcı, karaciğere takviye, kemik hastalıkları
<i>Lavandula stoechas</i> L.	Karabaş, karabaş otu, çoban bağırtan, kafa süpüren, karan çiçeği, lavanta çiçeği, karahan	Aktar, toplama	Aydın, Balıkesir, İzmir, Muğla, Uşak	Çiçek, çiçek ve yaprakları, toprak üstü aksamı	Basur, tansiyon düşürücü, balgam sökücü, baş ağrısı, ağrı kesici, mikrop öldürücü, kalp, sinir sistemindeki uyuşuklukları giderici, hafızayı güçlendirici, damar açıcı, kalp damar tıkanıklığı, sinüzit, kolesterol düşürücü, solunum yolu rahatsızlıkları, şeker düşürücü, mide ağrıları, beyin-kalp rahatsızlığı, kanser, solunum yollarını açıcı, soğuk algınlığı, bronşit, öksürük, nefes darlığı, kalbi kuvvetlendirici, uykusuzluk, damar sertliği, mafsal ağrıları, sara
<i>Lippia graviolens</i> Kunth.	Melisa	Diğer	Muğla	Toprak üstü aksamı	Sinir ve strese karşı
<i>Liquidambar orientalis</i> Miller	Günlük ağacı, günnük kabuğu, amber kabuğu	Aktar	Muğla, İzmir	Dal kesilmesi sonucu çıkan sıvı, gövde kabuğu, yağı	Yara iyileştirici, ülser, mide rahatsızlığı, ishal, sinir yatıştırıcı
<i>Malus communis</i> Desf.	Elma	Pazar	İzmir	Meyve	Boğaz şişmesine karşı
<i>Malva sylvestris</i> L.	Ebe gümece	Toplama, aktar	Aydın, Bursa, Denizli, İzmir, Uşak	Yaprak, toprak üstü aksamı, çiçek açmamış tomurcukları ve sürgünleri, çiçek	Egzama, karın ağrısı, öksürük kesici, kabızlık giderici, mide bulantısı, nezle, bronşit, bademcik, iltihap giderici, yara, bere, çarpma, morarmaya karşı, boğaz ağrılarını giderici
<i>Marrubium vulgare</i> L.	Boz ot	Toplama	Muğla	Toprak üstü aksamı	Basur, hemaroid

Çizelge 9. devamı.
Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Matricaria chamomilla</i> L.	Mayıs papatyası, papatya, sarı papatya	Toplama	Aydın, Bursa, Denizli, Manisa, Muğla, Uşak	Çiçek, toprak üstü aksamı	Nezle, grip, mide rahatsızlıkları, yaralar, bebekler, saç canlandırıcı, öksürük, sancı giderici, iştah açıcı, gaz söktürücü, basur, ağrı kesici, yatıştırıcı, mide-sindirim sistemi rahatsızlıkları, bronşit, uykusuzluk, akne, bağırsakları rahatlatıcı, balgam söktürücü
<i>Melissa officinalis</i> L.	Melisa, oğulotu, kovanotu	Toplama, aktar	Balıkesir, Denizli, İzmir, Uşak	Yaprak, toprak üstü aksamı	Mide rahatsızlığı, kalp ve damar hastalıkları, astım, karaciğer rahatsızlıkları, psikolojik rahatsızlıklar, hafıza kaybı, uyku verici, sinir sistemini yatıştırıcı, zihin açıcı, kalbi takviye edici, kalp damarlarını açıcı, kanı temizleyici, şeker hastalığı, faranjit, ağrılara (baş, diş, kulak) ve kulak çınlamasına karşı
<i>Mentha pulegium</i> L.	Nane	Toplama	Çanakkale, İzmir, Muğla, Uşak	Yaprak, toprak üstü aksamı	Soğuk algınlığı, grip, mide üşütmesi, bulantı, karın ağrısı, sindirim rahatsızlıkları
<i>Mirabilis jalapa</i> L.	Akşam sefası	Diğer	Manisa	Yaprak	Yara ve çibanların patlatılmasında
<i>Momordica charantia</i> L.	Kudret narı, pelinsenik	Diğer	Bursa, İzmir, Muğla	Meyve	Mide ülseri, mide, bağırsak, kadın hastalıkları, şeker, açık yaralar, uçuk, kesikler, suçiçeği, saçkıran
<i>Morchella</i> sp.	Kuzu göbeği, kuzu göbeği mantarı	Pazar	Muğla, Aydın	Tümü	Akrep sokmasına karşı
<i>Morus nigra</i> L.	Kara dut	Toplama	İzmir	Yaprakları, meyve	Şeker düşürücü, ağız yaraları
<i>Myrtus communis</i> L.	Mersin, mersin otu	Toplama	Aydın, Bursa, Muğla, İzmir	Meyve, yaprak, tohum, toprak üstü aksamı	Sedef hastalığı, saç dökülmesi, ishal, ağız, boğaz ve dişeti iltihapları. Verem, mide ağrısı, hemeroid, antiseptik, idrar yolları enfeksiyonları, harici yara pansumanları, anjin ve faranjit, kolesterol düşürücü, bronşit, idrar ve balgam söktürücü
<i>Nepeta</i> sp.	Yabani nane, su nanesi, yarpuz, çayır nanesi, narpıs	Toplama	Balıkesir, Muğla, İzmir	Toprak üstü aksamı	Astım, bronşit, balgam söktürücü, grip, soğuk algınlığı, sindirimi kolaylaştırıcı, ağrılara karşı, karın ağrısı ve sindirim sistemi bozukluklarına karşı
<i>Nerium oleander</i> L.	Zakkum	Toplama	Muğla	Çiçek	Romatizma ve eklem ağrıları

Çizelge 9. devamı.
Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Olea europea</i> <i>var. europea</i>	Zeytin	Toplama, Pazar	Aydın, Bursa İzmir, Manisa, Muğla	Yaprak, meyve, taze filizleri, zeytin yağı	Ezik, bertik, tansiyon ve şekeri düşürücü, böbrek taşı, ishal önleyici, mide ülseri
<i>Olea europea</i> <i>var. slyvestris</i>	Delice, yabani zeytin	Toplama, aktar	Aydın, Manisa	Meyve, filizi	Deri kaşıntıları, kalp rahatsızlıkları
<i>Origanum</i> spp.	Kekik	Toplama, aktar	Aydın, Bursa, İzmir, Denizli, Manisa, Muğla, Uşak	Yaprak, çiçek, tohum, toprak üstü aksamı, uçucu yağı	Hazmı kolaylaştırıcı, iştah açıcı, kalp çarpıntısını önleyici, öksürük, astım, bronşit, baş ağrısı, boğaz ağrısı, karın ağrısı, gribal enfeksiyon, bağırsak rahatsızlıkları, ülser, burkulma ve zedelenme ağrıları, kolestrol, soğuk algınlığı, sindirim rahatsızlıkları, idrar söktürücü, antiseptik, mide ağrısı, gaz giderici, hazımsızlık, üst solunum yolu enfeksiyonları, bel ağrısı, faranjit, astım, halsizlik, balgam söktürücü, romatizma, rahatlatıcı, nefes darlığı, kan şekerini düşürücü, zayıflatıcı, mide bulantısı, üşütme
<i>Paliurus spina-</i> <i>christi</i> Miller	Çaltı dikenli, karaçalı, çaltı, çilti	Toplama, aktar	İzmir, Manisa, Uşak, Bursa	Meyve, açmamış çiçek tomurcuğu, tohum ve çiçek	Böbrek taşı ve kumu düşürücü, hazımsızlık, sindirim yetersizliği, idrar zoru
<i>Papaver rhoeas</i> L.	Gelincik	Toplama	Uşak	Çiçek	Bebeklerde uykusuzluk, öksürük, göğüs yumuşatıcı
<i>Peganum</i> <i>harmala</i> L.	Üzerlik	Aktar	Aydın, Muğla	Tohum	Varis, kabızlık, sara hastalığı, basur
<i>Pelargonium</i> sp.	Gül yağı	Toplama	İzmir	Yapraklı dalları	Mide ağrısı, bulantı, kusma
<i>Persea</i> <i>gratissima</i> Gaertn.	Avakado (Küçük yapraklı)	Toplama	Muğla	Yaprak	Böbrek taşı düşürücü
<i>Petroselinum</i> <i>crispum</i> (Mill.) Fuss	Maydanoz	Toplama, pazar	Manisa, Denizli, Sivas	Yaprak, toprak üstü aksamı, kök	Böbrek taşı düşürücü, şeker hastalığı, basur, idrar söktürücü
<i>Phalaris</i> <i>arundinacea</i> L.	Kanyaş	Toplama	Muğla	Kök	Böbrek taşı düşürücü
<i>Pinus nigra</i> Aiton	Karaçam purcu	Toplama	Muğla	Çiçek tomurcukları	Astım ve romatizmaya karşı
<i>Pinus</i> sp.	Çam	Toplama	Aydın, Denizli, İzmir	Yaprak, taze sürgünleri, reçine, çıra, sakızı	Saçlarda kepek ve konağa karşı, verem, kesilen yaraları iyi edici, kıl kurdu düşürücü. Göbek sarkması, eğe batması, sırt ağrısı, ağrı giderici, astım, öksürük
<i>Pistacia</i> <i>terebinthus</i> L.	Yabani sakız, künülek dikenli	Toplama	İzmir	Yaprak	Mide hastalıkları

Çizelge 9. devamı.

Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Plantago</i> spp.	Sinir otu, sinirli ot, berberkayıcı	Toplama, aktar	İzmir, Bursa, Yalova	Yaprak, toprak üstü kısmı	Şeker hastalığı, idrar söktürücü, yara iyileştirici, nasır sökücü, parmaklarda dolama, iltihaplanma, basit yaralar ve sivilleleri iyileştirici, balgam söktürücü, göğüs yumuşatıcı, mide ağrıları ve ishale karşı
<i>Platanus orientalis</i> L.	Çınar	Toplama	İzmir	Kozalakları	İdrar söktürücü, prostat
<i>Portulaca oleracea</i> L.	Semiz otu	Toplama	Manisa	Tüm bitki	Sedef hastalığı
<i>Prunus spinosa</i> L.	Çakal eriği, yabani erik	Aktar	Uşak	Meyve	Tansiyon ve şeker düşürücü
<i>Punica granatum</i> L.	Nar	Diğer	İzmir	Meyve, meyve kabuğu, nar ekşisi	İshal, mide ağrısı
<i>Pyrus pyraster</i> Medik.	Ahlat	Toplama	İzmir, Manisa, Muğla	Meyve, dal kabuğu, kök	Böbrek taşı, şeker hastalığı, ishal
<i>Quercus</i> sp.	Çalı	Toplama	Denizli, Muğla	Kök	Yanık tedavisi
<i>Raphanus sativus</i> var. <i>niger</i>	Kara turp, siyah turp	Pazar	İzmir, Muğla	Kök, yumru	Bel ağrısı, astım ve bronşit, nefes açıcı, balgam sökücü
<i>Rhus coriaria</i> L.	Sumak, somak	Toplama	Muğla, Balıkesir	Meyve	Şeker hastalığı, aroma verici
<i>Rosa canina</i> L.	Kuşburnu, yaban gülü	Aktar	Muğla, İzmir	Meyve, tohum	Yüksek tansiyon, böbrek temizleyici, cilde faydalı, grip, C vitamini kaynağı, vücut hararetini düşürücü
<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Biberiye, kuşdili, tütse çalısı, bodur ağaç	Toplama	Aydın, İzmir, Muğla, Uşak	Yaprakları, çiçek, toprak üstü kısmı	Tansiyon düşürücü, zayıflatıcı, şeker hastalığı, kolesterol, hazmettirici, öksürük, idrar söktürücü, cerahatlı yaraları temizleyici, sinir rahatsızlıkları, mide rahatlatıcı, adet söktürücü, ağrı kesici, astım, nefes darlığı, bronşit, nezle, yorgunluk, karın ağrısı, böbrek rahatsızlığı, grip, boğaz ağrısı
<i>Rubia tinctorum</i> L.	Yapışkan otu	Toplama	İzmir	Toprak üstü taze sürgünleri	Egzama
<i>Rubus</i> sp.	Böğürtlen	Toplama	Aydın, Bursa İzmir, Manisa, Muğla	Kök, taze sürgünler	Hemeroid, böbrek taşı, şeker hastalığı, bademcik ağrısı, prostat
<i>Rumex acetosella</i> L.	Kuzu kulağı	Toplama	Muğla	Toprak üstü kısmı	Kan sulandırıcı, baş ağrısı
<i>Rumex</i> sp.	Labada	Toplama	Muğla	Çiçek, tohum	İshali durdurucu
<i>Ruta graveolens</i> L.	Kokar sedef, sedef	Toplama	İzmir, Muğla	Toprak üstü	Çocuklarda ateş ve üşütme, adet sancısı, böbrek taşı
<i>Salix alba</i> L.	Söğüt	Toplama	Muğla	Ağaç kabuğu	Mayasıl

Çizelge 9. devamı.

Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Salvia</i> spp.	Adaçayı, çalba	Toplama, aktar	Afyon, Aydın, Balıkesir, Bursa, İzmir, Muğla, Uşak	Yaprak, tohum, çiçek, toprak üstü aksamı, uçucu yağı	Mikrop öldürücü, ağız, dişeti, boğaz iltahaplarında, kanamalarda, deri yaralanmalarında, rahatlatıcı, baş dönmesi, sürmenaj, ishal kesici, nekahat dönemini kısaltıcı, şeker hastalığında rahatlatıcı, idrar artırıcı, parazit düşürücü, soğuk algınlığı, hazımsızlığı giderici, ülser, ödem giderici, grip, yara dezenfeksiyonu, mide ağrısı ve üşütmesi, diş ağrılarına karşı, üşütmeye karşı, ateş düşürücü, ağrı kesici, gaz giderici
<i>Scolymus hispanicus</i> L.	Şevketi bostan	Toplama	İzmir	Toprak üstü	Bağırsak iltihabı, kanser
<i>Sideritis</i> spp.	Dağ çayı	Toplama	Afyon, Aydın, Muğla	Toprak üstü aksamı	İdrar söktürücü, şeker düşürücü, mide rahatsızlıkları, solunum yolu rahatsızlıkları, nezle, boğaz ağrısı
<i>Silybum marianum</i> Gaertn.	Meryem dikenli, kenger	Toplama	Manisa	Tohum	Kaşınıtlara karşı
<i>Sinapis</i> sp.	Hardal	Aktar	İzmir	Tohum	Zatüre
<i>Solanum lycopersicum</i> L.	Domates	Pazar	İzmir	Meyve	Böcek sokmalarının tedavisinde
<i>Solanum nigrum</i> L.	Köpek üzümü, bambul otu	Toplama	İzmir, Uşak	Meyve, yaprak, tohum	Diş ağrısı, böbrek hastalıkları
<i>Solanum tuberosum</i> L.	Patates	Pazar	Denizli, İzmir, Uşak	Yumurta	Boğaz tahrişi, ezik, bertik, baş ağrısı
<i>Taraxacum officinale</i> Weber	Radika, hindibağ, kara hindiba	Toplama	Bursa, İzmir, Uşak	Yaprak ve kökleri, toprak üstü aksamı	Şeker, kolesterol, mide kanseri, kan temizleyici, karaciğer dostu, idrar söktürücü, kan dolaşımını artırıcı, romatizmal hastalıklar
<i>Teucrium</i> spp.	Kısa mahmut, pertavşan, yavşan, pir yavşağı, eper yavşak, yavşan otu, bodur mahmut	Toplama, aktar	Afyon, Bursa, Denizli, Çanakkale, İzmir, Manisa, Muğla	Yaprak, çiçek, toprak üstü aksamı	Karın ağrısı, basur, şeker düşürücü, mide ağrıları, ülser, mayasıl (hemaroid), ağız boşluğu yaraları, kuvvet verici, bağırsak kurtları, nefes darlığı, saç bakımı, siyatik, mesane iltihabı, idrar söktürücü, bronşit, nezle grip, iştah açıcı, idrar yolları rahatsızlıkları, karın ağrısı, böbrek ağrısı ve diş ağrısı, prostat, böbrek taşı düşürücü, kalp sıkışması

Çizelge 9. devamı.
Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Thymus spp.</i>	Kekik, dikenli kekik, beyaz çiçekli kekik, taş kekiği, kır kekiği, tarhana kekiği, yabani kekik, dağ kekiği, yatık kekik, yer kekiği	Toplama	Afyon, Aydın, Bursa, İzmir, Manisa, Muğla, Uşak	Yaprak ve çiçek, toprak üstü kısmı	Astım, halsizlik, bronşit, romatizma, balgam söktürücü, nezle, grip, öksürük, karın ağrısı, damar açıcı, kanı temizleyici, soğuk algınlığı, nefes darlığı, mide hastalıkları, bademcik, ağız ve diş iltihapları, ağrı kesici, vücut yağını eritici, mide üşütmesi, üst solunum yolu enfeksiyonları, baş ve karın ağrısı, soğuk algınlığı, alkol ve uyuşturucu alışkanlıklarına karşı
<i>Tilia sp.</i>	İhlamur	Aktar	Aydın, Bursa	Yaprak ve çiçekleri	Soğuk algınlığı, sinirleri kuvvetlendirici, kan dolaşımını düzenleyici, damarlarda kireçlenmeyi önleyici, böbrek ve mesaneyi besleyici
<i>Tribulus terrestris L.</i>	Çoban çökerten, bıttrak otu, demir diken, yayılıcı pıtrak	Toplama	İzmir, Muğla, Gaziantep, Bursa	Tohum, toprak üstü kısmı	Damar tıkanıklığını giderici, kolesterol düşürücü, idrar yolları hastalıkları, taş düşürücü, kalp ve damar hastalıkları, idrar yolları rahatsızlıkları, balgam söktürücü
<i>Trifolium medium L.</i>	Üçgül, tırfil	Toplama	Bursa	Toprak üstü	Böbrek ağrıları, astım, yanık, çıban
<i>Trifolium rubens L.</i>	Üçgül	Toplama	Bursa	Toprak üstü	Böbrek ağrıları, astım, yanık, çıban
<i>Trigonella foenum-graecum L.</i>	Çemen otu, boyotu	Aktar	Uşak	Tohum	İştah açıcı, saç çıkmasını artırıcı
<i>Triticum aestivum L.</i>	Buğday kepeği	Pazar	İzmir	Buğday kepeği	Çocuklarda üşütmeden dolayı oluşan karın ağrısı
<i>Ulmus minor Mill.</i>	Karaağaç	Toplama	Manisa	Kök zarı	Zorlama ve bertilmelere karşı
<i>Urtica spp.</i>	Isırgan, ısırgan otu, dalgan	Toplama, pazar	Aydın, Bursa, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla, Uşak	Tohum, toprak üstü kısmı	Kanser, şeker hastalığı, idrar zorluğu, saç dökülmesi, hücre yenilenmesi ve kan yapımı, böbrek rahatsızlığı, romatizma, siyatik, burun kanaması, çıban, soğuk algınlığı, mide, bağırsak rahatsızlıkları, demir eksikliği, kemik hastalığı, karın ağrısı, iştah açıcı, kanamayı önleyici, gut ve idrar yolları rahatsızlıkları, karaciğer, pankreas ve safra kesesi salgılarını artırıcı
<i>Valeriana officinalis L.</i>	Kedi otu	Aktar	Bursa	Toprak üstü kısmı	Sinir yatıştırıcı, ateş düşürücü, spazm çözücü, sinirsel baş ağrılarını giderici

Çizelge 9. devamı.

Table 9. continued.

Bitki türü Plant species	Yöresel adı Local name	Elde edildiği kaynak Source	İl Province	Kullanılan parça Parts used	Kullanılma amacı Aim of use
<i>Verbascum spp.</i>	Kulak otu, sığır kuyruğu, katır kuyruğu	Toplama	Denizli, Bursa	Çiçek	Sarılık, şeker hastalığı, ülser, ishal, romatizma, bronşit
<i>Vicia ervilia (L.) Willd.</i>	Burçak	Pazar	İzmir	Tohum	Hemaroid
<i>Viscum album L.</i>	Ökse otu, burç	Toplama, aktar	Muğla, Uşak	Meyve, tüm yeşil aksam, yaprak, tohum	Yüksek tansiyon, astım, bronşit, üre, soğuk algınlığı, böbrek rahatsızlığı, kolesterolü düşürücü
<i>Vitex agnus-castus L.</i>	Hayıt	Toplama	Muğla, İzmir	Tohum ve yaprak, çiçek, toprak üstü aksamı	Böcek ısırıklarına engel olur, ısırıkları iyileştirir, hayvanlarda idrar söktürücü, ishal ve karın ağrısı, miğde hastalıkları
<i>Vitis vinifera ssp. sativa</i>	Asma	Toplama	Manisa	Yaprak	Çıban kurutma
<i>Xanthium strumarium L.</i>	Domuz pıtrağı	Toplama	Manisa	Meyve	Böbrek taşı, şeker hastalığı
<i>Zea mays L.</i>	Mısır	Aktar	Aydın, Denizli, İzmir, Manisa	Tepe püskülü	İdrar söktürücü, böbrek taşı ve kumu düşürücü
<i>Zizyphus jujuba Miller</i>	Honnap, hünnap	Aktar	Bursa, Uşak	Meyve	Tansiyon düşürücü, kabızlık, kolesterol ve trigliserit düşürücü

LİTERATÜR LİSTESİ

- Abbasi, A.M., M.A. Khan, M. Ahmad and M. Zafar. 2010. Ethnobotanical study of medicinal plants used for wound healing among the tribal communities in Northern Himalaya ranges district Abbotabad, Pakistan. 6th CMAPSEEC Proceedings, April 18-22, 2010, pp. 155-168, Antalya, Turkey.
- Alpınar, K. ve S. Saçlı. 1997. Türkiye'deki Etnobotanik Çalışmalar Hakkında Bir Bibliyografya. XI. BİHAT Bildiriler Kitabı, Ankara. s. 157-167.
- Başer, H. C. 1998. Tıbbi ve aromatik bitkilerin endüstriyel kullanımı. TAB Bülteni. 13-14:19-43. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
- Baytop, T. 1999. Türkiye'de Bitkiler İle Tedavi. Nobel Tıp Kitabevleri Ltd. Şti. Çapa, İstanbul.
- Ertuğ, F. 2002. Bodrum yöresinde halk tıbbında yararlanılan bitkiler. 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, 29-31 Mayıs 2002 Eskişehir. s. 76-93. ISBN 975-94077-2-8.
- Kala, C.P. 2005. Ethnomedicinal botany of the Apatani in the Eastern Himalayan region of India. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine. 1 (11):1-8.
- Owuor, B.O. and D. Kisangau. 2006. Kenyan medicinal plants used as antivenin: a comparison of plant usage. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine. 2 (7):1-8.
- Seçmen, Ö. ve E. Leblebici 1987. Yurdumuzun Zehirli Bitkileri. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kitaplar Serisi No: 103. Bornova.
- Şimşek, I., F. Aytekin, E. Yeşilada ve Ş. Yıldırım. 2002. Anadolu'da halk arasında bitkilerin kullanılış amaçları üzerinde etnobotanik bir çalışma. 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, 29-31 Mayıs 2002 Eskişehir. s. 434-457. ISBN 975-94077-2-8.
- Tuzlacı, E. 2002. Datça Yarımadası (Muğla) florası ve bu yörede halkın yararlandığı bitkiler. K.H.C. Başer ve N. Kırimer (Eds.) 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, 29-31 Mayıs 2002 Eskişehir. s. 394-417. ISBN 975-94077-2-8.
- Uniyal, S. Kr., Kr. Singh, P. Jamwal and B. Lal. 2006. Traditional use of medicinal plants among the tribal communities of Chotta Bhangal, Western Himalaya. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine. 2 (14):1-8.